

Žemaitukai ir lietuvių skalikai: išlikti negalima išnykti

Odė puikiesiems žemaitukams

Kai kurie žirgų žinovai mano, kad Lietuva žemaitukams, o Europa Lietuvai turi būti dėkinga už tai, kad šių žirgų pagalba atrėmė didžiules mongolų-totorių ordas ir netapo Azijos tautų dalimi. Šių žirgų gerųjų savybių labai daug: žemaitukai – dailios išvaizdos, harmoningo kūno sudėjimo, laisvos, grakščios eisenos; jie ištvermingi, atsparūs infekcijoms, tvirtos konstitucijos, ilgaamžiai, stiprūs, energingi, paklusnūs, patiklaus charakterio, tad nesunkiai valdomi, nereiklūs, neišrankūs pašarams, vislūs ir ilgaamžiai, gerai prisitaikę prie vietos sąlygų. Žemaitukai pasižymi universaliu darbingumu: jie tinkami dirbti šeimos ūkyje, važiuoti, jodinėti. Tai tikrai neįkainojamas ne tik Lietuvos, bet ir pasaulio arklinių klostės genetinis fondas. Spėjama, kad žemaitukai yra kilę iš Rytų stepinių tarpanų (laukinių arklių, į Lietuvos teritoriją patekusių kartu su indoeuropiečiais maždaug prieš 5 tūkstančius metų) ir formavosi kartu su lietuvių tauta. Iki XIX a. žemaitukai buvo vienintelė lietuviškų arklių veislė, garsi ir už Lietuvos ribų. XIX a. pabaigoje prasidėjo žemaitukų kryžminimas su sunkiųjų, ristūnų, trakėnų bei arabų veislių arkliais. Veislei grėse išnykimas.

Oginskiai – žemaitukų gelbėtojai

Suprasdami, kad žemaitukų veislė dėl savo unikalumo ir kaip istorinis-kultūrinis reiškinys neturi išnykti, didelį darbą XIX a. – XX a. pr. atliko kunigaikščiai Oginskiai – Irenėjus, jo sūnūs Bogdanas bei Mykolas. Jie kūrė visuomenines organizacijas (draugijas) ir, aktyviai patys

jose dalyvaudami, vadovaudami joms, organizuodavo žemaitukų pristatymą arklių ir kitokio pobūdžio parodose, rūpindavosi, kad žemaitukai būtų išvežami ir į užsienio šalyse rengiamas tarptautines arklių parodas. Buvo gautas leidimas Raseinių žemaitukų veisimo draugijai steigti (jos oficialus vadovas buvo Kauno generalinis gubernatorius V. Mielnickis, tikrasis – B. Oginskis). Draugijos tikslas – išsaugoti žemaitukų veislę, įsteigti žirgyną, rengti parodas. Mykolas Oginskis, būdamas Žemaitukų veislės draugijos vicepirmininkas, pasiūlė ir paskyrė patalpas savo žirgyne Plungėje, kuriame iš pradžių buvo 6 žemaitukų veislės kumelės ir 1 eržilas. Taip 1883 m. Mykolo Oginskio iniciatyva buvo įsteigtas draugijos žemaitukų žirgynas Plungėje. 1890 m. Bogdanas Oginskis įkūrė Rietavo žemaitukų veisimo draugiją. 1900 m. Paryžiuje, pasaulinėje parodoje, du žemaitukai apdovanoti aukso medaliais, o vienas – didžiuoju sidabro medaliu. Oginskių dėka žemaitukai buvo išsaugoti ir išpopuliarinti.

Nesiliaujamos grėsmės

Nelemtais 1918–1919 m. Lietuva neteko apie 70 % savo arklių. Žemaitukai buvo išblaškyti, išgrobti, nemaža jų dalis išvaryta į Vokietiją. Veislės egzistavimui vėl iškilo rimta grėsmė.

1922 m. žemaitukų brangintojų iniciatyva Lietuvos žemės ūkio ministerija buvusiose Mykolo Oginskio arklidėse Plungėje įkūrė Valstybinį žemaitukų arklių žirgyną. 1934 m. žirgynas buvo perkeltas į Gruzdžius. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, 1944 m., vokiečiai atsitraukdami išsivare visus Gruzdžių žirgyno arklius. Veislė vėl priartėjo prie visiško išnykimo ribos.

Žemaitukų išsaugojimu pradėjo rūpintis nauja žirgininkų karta. J. Petraičio iniciatyva iš Lietuvoje likusių veislinių kumelių ir vieno išlikusio eržilo 1948 m. Biržuvėnų tarybiniame ūkyje įkuriama žemaitukų veislinė arklių banda. Ši banda 1959 m. perkeliama į Vilniaus valstybinį žirgyną. Čia žemaitukų banda didėjo, prasidėjo veislės atkūrimo etapas. XX a. 9-ajame dešimtmetyje buvo įkurtos dukterinės veislinės bandos Alantos technikume (Molėtų r.), Žemdirbystės instituto Terespolio skyriuje (Kėdainių r.), Elmininkų bandymų stotyje (Anykščių r.) ir Vėriškių eksperimentiniame ūkyje (Radviliškio r.).

1990 m. pertvarkų metu dukterinės bandos sunyko. Žemaitukai, kaip pajinis turtas, buvo išdalinti privatiems asmenims. Daugumą jų kumelaites eksportavo, o eržiliukus kastravo ir naudojo darbui. Veislei vėl iškilo grėsmė. 1994 m. Lietuvoje buvo likę tik 30 suaugusių ir 12 jaunų žemaitukų (dauguma iš jų – Vilniaus žirgyne).

Išsaugoti! Negali išnykti

1993 m. profesorius J. S. Šveiščio iniciatyva Lietuvos gyvulininkystės institutas susirūpino žemaitukų išsaugojimu. 1994–1995 m. prie instituto buvo suformuota veislinė žemaitukų banda. Žemaitukų veisimui koordinuoti 1997 m. prie instituto įkuriama Žemaitukų arklių augintojų asociacija. Dėl bendrų pastangų žemaitukų skaičius didėja, juos jau galima išvysti vaikų, paauglių laisvalaikio ir sporto klubuose, turizmo, pramogų versle, ekologiniuose ir šeimos ūkiuose, hipoterapijoje, konkūrų, lenktynių, maratonų ir kitų žirginio sporto rungčių varžybose. Žemaitukai, kaip viena vertingiausių mažųjų arklių veislių, visuomet turėjo didelę paklausą eksportui.

Lietuvių skalikai – vienintelė nacionalinė šunų veislė

Plungės rajone didelę reikšmę turi ūkininko Vidmanto Gendvilo ūkyje (Noriškių k., Plungės r.), kuriame laikomi žemaitukai ir lietuvių skalikai, vykdoma veikla.

Vidmanto Gendvilo ūkyje, be žemaitukų, taip pat laikomi bei vei-

Vaido Lečo nuotr.

siami ir Lietuvių skalikai – vienintelė lietuviška šunų veislė, vertinama žinovų, turinti savo kilmės istoriją.

Rašytiniai duomenys byloja, kad Lietuvoje su skalikais medžiota jau XVI a. Antrasis Lietuvos Statutas mini 11 šunų grupių, tarp jų – kelios skalikų veislės. Lietuvoje XX a. pr. gausius šunynus turėjo dvarininkai Gorskis Biržuvėnuose ir Čapskis Varputėnuose (netoli Kuršėnų). Specialus pastatas – šunidė buvo pastatytas ir Pliaterių Šateikių dvaro sodyboje.

Ikikarinėje Lietuvoje lietuvių skalikai buvo labai paplitę, bet pokario metais ši veislė labai išretėjo, buvo mišinama su įvairiais šunimis. Tuo metu juos jau vadino vietiniais skalikais. Apie 1957–1958 m. lietuvis kinologas iš Telšių Zigmas Goštautas pasiryžo atkurti lietuvių skalikų veislę. Tuo metu šios veislės šunų dar buvo likę Žemaitijoje. 1966 m. priimtas laikinasis Lietuvių skalikų standartas, o 1983 m. jis patikslintas, atlikti biologiniai matavimai. 1974 m., pradėjus tvarkyti medžioklinę šunininkystę, buvo likę tik 78 lietuvių skalikus panašūs šunys, kurių dauguma neturėjo kilmės dokumentų. Bandyta lietuvių skalikus veisti Jovariškių medžioklinių šunų veislyne. Pradėta formuoti veislinė banda, imtasi rimto selekcinio darbo. Bendromis kinologų ir medžiotojų jėgomis 1981 metais buvo organizuota pirmoji lietuvių skalikų paroda, kurioje dalyvavo 62 šunys. Parengtas pirmasis lietuvių skalikų veislės standartas. 1986 m. Lietuvoje jau buvo apie 500 lietuvių skalikų su kilmės dokumentais.

Konkurencinėje kovoje

Žemaitijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, su skalikais dažniausiai medžiodavo šernus. Šiais laikais dėl pasikeitusios ekonominės padėties mažėjant medžioklės plotams, keičiasi medžioklės būdas, kas lemia ir lietuviškų skalikų skaičiaus mažėjimą. Lietuvių skalikai turi ilgus amžius medžiotojų vertintų ir puoselėtų medžioklinio šuns savybių: skalikai skirti dideliems medžioklės plotams, nes turi didžiulį azartą persekioti žvėrį; jie yra rišlūs, gali nusekti paskui žvėrį toli; dar vienas skalikų pranašumas – skalijimas, nes skaliko balsas visiems praneša apie varyme esantį žvėrį ir labai pagyvina medžioklę. Tačiau mažuose medžioklės plotuose neišdresiruotas ir sunkiai valdomas šuo tampa tik našta. Tad nenuostabu, jog lietuvių skalikų skaičius vėl ėmė mažėti: 1992 m. – 397, 1996 m. – 160, 1997 m. – 192, 1998 m. – 137 šunys.

Mokymo ir dresūros dėka galima pasiekti, kad, papūtus ragą ar pašaukus, skalikai mestų persekioti žvėrį, grįžtų pas šeimininką.

Mokant taip elgtis, tik primenama, ką jie darė savo „karjeros“ pradžioje, kai varė žvėris į tinklus ar kurtų link. Kiekvieną medžioklinį šunį reikia dresuoti ir mokyti, nes jei skalikai nebus gerai valdomi, paklusnūs, neturės puikaus kontakto su medžiotoju, būsimoje medžioklėje pasidarys nebereikalingi. Taip dresūros pagalba būtų galima išsaugoti vienintelę lietuvišką šuns veislę.

Vien apeliuodami į tautinius jausmus, matyt, nelabai padidinsime nykstančių lietuviškų veislių – žemaitukų ir Lietuvių skalikų – bandų. Todėl būtina visais įmanomais būdais stengtis, kad mūsų vienintelės nacionalinės arklių ir šunų veislės būtų išsaugotos. Šiam tikslui ir skirtas mokslinis praktinis seminaras „Nacionalinių veislių, žemaitukų žirgų ir lietuvių skalikų, išsaugojimo aktualijos“, į kurį visus besidominčius mielai kviečiame.

Žemaičių dailės muziejaus informacija Plungė

Parama „Saulutei“

Kasmet visi dirbantieji Lietuvos žmonės turi galimybę 2 proc. savo pajamų mokesčio skirti pasirinktai organizacijai paremti. Draugija „Saulutė“, leidžianti kultūros laikraštį „Žemaičių saulutė“, taip pat sulaukia Jūsų aukos. Dėkojame visiems rėmėjams, ne tik aukojusiems 2 proc., bet ir siuntusiems dovanas, sveikinimus, straipsnius, savanoriškais talkinusiems draugijai bei laikraščiui. Jei nuo 1991 m. kukliu leidiniu pradėjusi eiti Plungės krašte atgimusi „Saulutė“ vis dar lanko Jūsų namus, esame dėkingi visiems Jums, brangūs skaitytojai ir bičiuliai. Dėkojame už kasmetinę paramą Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui. Norintieji paremti ir šiais metais 2 proc. auka draugiją „Saulutė“ iki 2012 m. gegužės 1 d. Mokesčių inspekcijai pateikia prašymą.

Paramos gavėjas – draugija „Saulutė“, kodas - 193366295, adresas – Laisvės al. 19, LT-90122 Plungė.

Draugija „Saulutė“, „Žemaičių saulutės“ redakcija

Kęstutis VAITKUS

Žemaitukams ir lietuvių skalikams skirtas seminaras

Balandžio 28 d. Žemaičių dailės muziejuje (Plungėje esančiame Mykolo Oginskio rūmuose) prasidėjo mokslinis-praktinis seminaras „Nacionalinių veislių išsaugojimo aktualijos: žemaitukai ir lietuvių skalikai“. Jis buvo skirtas Raseinių žemaitukų veisimo draugijos Plungės dvare įsteigto pirmojo oficialaus Lietuvoje žirgyno (veikusio 1883-1890 m.) artėjančioms 130-osioms metinėms ir Žemaitukų arklių augintojų asociacijos 15-osioms įkūrimo metinėms paminėti. Pranešimus rūmų pokylių salėje skaitė mokslininkai ir praktikai. Po to visi vyko į Noriškių kaime žemaitukus ir lietuvių skalikus auginančio Vidmanto Gendvilo ūkį.

Apie medžioklę su skalikais

Įdomus buvo Lietuvių skalikų augintojų sąjungos (LSAS) nario Remigijaus Jėčiaus pranešimas „Šuns paruošimas medžioklei ir

V. Gendvilas pasakoja apie Lietuvių skalikus.

sužeistų žvėrių paieškai“. Pirmiausia buvo išvardinti bendri reikalavimai medžioklei rengiamam šuniui: paklusnumas, darbštumas, šūvio baimės neturėjimas, neagresyvumas, mokėjimas susirasti šeimnininką ir t.t. Po to pranešėjas kalbėjo apie skalikų mokymą, šėrimą, apie dažniausiai pasitaikančias medžiojančiųjų su šunimis daromas klaidas. Ypač svarbu esą išmokyti

pėdsekystės, kad šuo sugebėtų surasti sužeistą žvėrį, o jį suradęs, praneštų apie tai šeimnininkui (sulotų arba atvestų medžiotoją į vietą). Šuo negali draskyti sužeisto žvėries. Seminaro pranešimų tezių knygelėje parašyta taip: „Bet jei šuo radęs užsiims kailio lupimu, beliks tik viena išeitis – pirktis navigacija“...

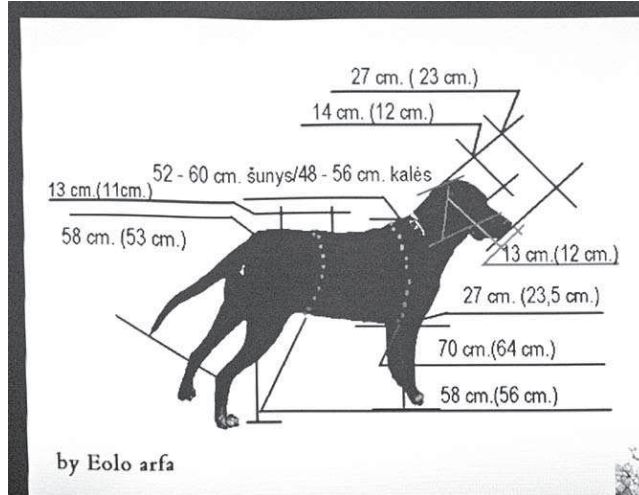
Apie skalikų veisimą

Mokslų daktarė Jūratė

Kučinskienė (Veterinarijos akademija) skaitė pranešimą „Porų parinkimas atsižvelgiant į giminingumą – būtinybė, siekiant užtikrinti lietuvių skalikų veislės stabilumą ir sveiką genofondą“. Ji pabrėžė, kad dabartinė lietuvių skalikų veislė išvesta poruojant giminingus individus. Aukštas giminingumo koeficientas lemia tai, kad pasitaiko genetiškai paveldimų ligų bei kitokių sveikatos sutrikimų. Nors lietuvių skalikai (kaip ir žemaitukai) serga retai,

Lietuvių skalikai – draugiški šunys.

Apie Lietuvių skaliko kūno proporcijas kalbėta dr. J. Kučinskienės pranešime.

Pranešėja – dr. J. Kučinskienė (LSMU Veterinarijos akademija).

Ženklielis dovanai...

Seminaro Organizacinio komiteto pirmininkas V. Gendvilas.

Vienas Lietuvių skalikų veislės šuo V. Gendvilo ūkio voljere.

Pranešėjas – Lietuvių skalikų augintojų sąjungos narys R. Jėčius.

tačiau jų veisėjai neturėtų pasikliauti vien savo nuojauta. Geriausia esą kreiptis į profesionalų kinologą, kuris, parenkant poras veisimui, atsižvelgs ne tik į skaliko eksterjerą bei darbinės savybes, bet ir į kilmę (giminingumo laipsnį).

Apie lietuvių skalikų pripažinimą

Žemaitukai kaip atskira veislė jau yra pripažinti tarptautiniu mastu. Lietuvių skalikai dar tik laukia savo eilės... Apie tai kalbėjo seminaro dalyvius sveikinęs LSAS prezidentas Ričardas Barzdenis, pirmo posėdžio, skirto lietuvių skalikams, moderatorė dr. Rūta Šveistienė. Jos pakviesta pasisakyti Lietuvos kinologų draugijos vyriausioji administratorė Milda Banevičiūtė teigė, kad reikalai klostosi sėk-

mingai: LSAS yra įstojęsi į Lietuvos kinologų draugiją, yra nacionalinis veislės pripažinimas, yra sukurtas veislės standartas, vyksta tarptautinės parodos. Jos žiniomis, yra registruota apie pusantro šimto veislinių lietuvių skalikų (dar apie 400 skalikų neturi savo kilmės dokumentų). Tad belieka pateikti mokslinį veislės pagrindimą, ir lietuvių skalikai bus pripažinti tarptautiniu mastu. O kadangi spręsti šį klausimą vis kvietė seminaro Organizacinio komiteto pirmininkas, lietuvių skalikų augintojas Vidmantas Gendvilas (šiuo metu jo ūkyje – 6 skalikai), kuris su žemaitišku atkaklumu kiekvieną darbą padaro iki galo, tai belieka tikėtis, kad lietuvių skalikų tarptautinis pripažinimas – tik laiko klausimas...

B.d.

Plungė
Kęstučio Vaitkaus nuotr.